

назіраць, як яе іграць; 2 - хочацца самаму удзельнічаць у калектыве; 3 - хочацца не толькі іграць у калектыве, але і выконваць сольныя партыі. Назіранні паказалі, што такое паглыбленне інтарэса звязана з музычным развіццём, з навышнім узроўнем засваення фальклора праз музыкальную дзейнасць. Цікава, што пры гэтым фарміраванне інтарэса праходзіць больш хутка, чым музыкальнае развіццё. Гэта дае падставы для вывада аб тым, што інтарэс да дзейнасці дае сур'езны ітуршок для яе лепшага засваення, г.зн. спрыяе паглыбленаму засваенню фальклора пад уплывам педагагічнага удзелення.

Такім чынам, можна зрабіць вывады аб тым, што удакладненню метадыкі фарміравання інтарэса да музыкальнага фальклора у дзяцей садзейнічае ўзбагачэнне педагагічнага працэса дзіцячага народна-інструментальнага калектыва народнымі традыцыямі на выкарыстанню музыкальных інструментаў. Ва ўмовах мэтанакіраванага развіцця у сучаснай практыцы народных традыцый адбываецца інтэнсіўнае развіццё інтарэса да фальклора. Актывізацыі засваення фальклора садзейнічае ўзаема сувязь музыкальных і немускальных відаў беларускага фальклора, шырокае прымяненне вучэбна-творчых заданняў. Галоўная роля у фарміраванні інтарэсаў у калектыве такога профілю належыць спосабам музыкальнага засваення народных інструментаў, але спосабы немускальнага іх засваення таксама косвенна стымулююць развіццё інтарэса дзяцей. Перспектыўным шляхам з'яўляецца пашырэнне сродкаў фарміравання інтарэса праз апору на іншыя віды музыкальнай дзейнасці: ансамблевыя і сольныя спевы, рухі пад музыку, характэрыфія, элементы тэатрызацыі і абгрывання песенных сюжэтаў, сувязь з ігравым і дзіцячым фальклорам, а таксама з выяўленчым і дэкаратыўным мастацтвам. Усе названыя метады праз развіццё інтарэса да фальклора несамненна маюць магчымасць значна актывізаваць яго засваенне у дзіцячым народна-інструментальным калектыве.

Г. П. Семіна
Т. У. Тарашкевіч
А. І. Фядорына

БЕЛАРУСКАМОЎНАЯ МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА:
НІСТАННІ ВІДАННІ І ВІКАРЫСТАННЯ
(на прыкладзе бібліятэк Мінскай ЦЭС)

Тэма навукова-навуковага супрацьстаяння на Беларусі ў сучасны момант

у адналькавай ступені з'яўляецца і актуальнай, і праблемнай. Актуальнасць абумоўлена прыняццем шэрагу законаў, звязаных з пытаннямі адраджэння (1;2;3). Праблемнасць звязана з неаднолькаваасцю адносінаў насельніцтва рэспублікі да беларускай мовы. З пункту гледжання адных, яна павінна з'яўляцца дзяржаўнай, другія лічаць, што на Беларусі, дзе доўгі час роднай мове не надавалася належнага значэння, павінны існаваць і беларуская, і руская мовы. Лкбоу да роднай мовы, да спадчыны у першую чаргу прывіваецца праз чытанне мастацкай літаратуры. Мастацкая літаратура з дэяльнасцю уваходзіць у духоўны мір чалавека. Праз мастацкія творы ў канкретна-пачуццёвых вобразах увасабляюцца грамадска значныя ідэі часу: палітычныя, маральныя, філасофскія і іншыя погляды данага грамадства, эпохі. У мастацкай літаратуры шукаюць адказы на галоўныя пытанні: як жыць і кім стаць. Пад уплывам мастацкіх твораў людзі пачынаюць лепей разумець жыццё, а значыць і больш правільна дзеіць у ім. Дапамагчы задаволіць запатрабаванні чытачоў у мастацкай літаратуры прызначаны бібліятэкі.

На сёняшні час найбольш працэнт абслугоўвання масавага чытача забяспечвае Мінская цэнтральная бібліятэчная сістэма. У склад сістэмы уваходзіць адна цэнтральная бібліятэка і дваццаць два філіялы, якія размешчаны па ўсіх мікраараёнах гораду. Агульны фонд ЦЭС на 1.01.93 г. складае 1821389 экз., на долю мастацкай літаратуры прыходзіцца 38,8%, мастацкай літаратуры на беларускай мове прыблізна 6,1%.

Цэнтральная бібліятэка ім.Я.Купалы у 1991 г. праводзіла анкетаванне чытачоў шэрагу бібліятэк з мэтай вывучэння стану фондаў сістэмы пазям, у тым ліку і фонду на беларускай мове. При адказе на пытанне "Ці задаволены Вы фондам беларускай літаратуры?" толькі 43% респандэнтаў анкезавані станоуча (4).

Дадзены артыкул з'яўляецца часткай кафедральнага даследавання "Аптымізацыя фарміравання, апрацоўкі і выкарыстання бібліятэчных рэсурсаў Рэспублікі Беларусь". Мэта артыкула - высвятліць і выкарыстанне беларускамоўнай мастацкай літаратуры ў бібліятэках Мінскай ЦЭС (ЦБ, філіялы № 1,7,19,20) і прааналізаваць яе пільгаше ў Беларусі за 1989-1992 г.г. У сувязі з гэтым, аўтарамі было прадвядзена даследаванне з намерам вызначыць імя найбольш

чытаемых беларускіх аўтараў, творы мастацкай літаратуры, якія выдадзены на роднай мове, з улікам тэматычнага і жанравага прызначэння, у выніку роспісу "Летапісу Друку Рэспублікі Беларусь". Даследаванне складалася з наступных этапаў: аналізу чытацкіх фармуляраў вучняў 9-11 класаў; уліку чытацкага попыту на беларускамоўную мастацкую літаратуру ва ўмовах адкрытага доступу; выяўленне навунасці твораў асобных беларускіх пісьменнікаў у фондах бібліятэк на падставе аналізу дадзеных алфавітных і ўліковага каталогаў; параўнанне стану навунасці ў бібліятэках і выданняў у Рэспубліцы беларускамоўнай літаратуры. Аўтарамі таксама былі праведзены гутаркі з супрацоўнікамі бібліятэк і чытачамі названай групы.

Чытацкая катэгорыя - вучні 9-11 класаў - была выбрана не выпадкова. Менавіта вучні 9-11 класаў, якія нацэлены на далейшае атрыманне ведаў у сярэдніх і спецыяльных навучальных установах, з'яўляюцца сёння найбольш актыўнымі ў плане выкарыстання беларускамоўнай літаратуры. Яны імкнуцца дасканала авалодаць роднай мовай, якая стала дзяржаўнай у рэспубліцы, папоўніць свой круггляд ведамі аб гісторыі і культуры свайго народа.

Успрыманне мастацкай літаратуры на беларускай мове вучнямі, якія агульнае навучанне праходзяць на рускай мове, складанае, нягледзячы на схожасць гэтых моў з першага погляду. Як падцвердзілі гутаркі з чытачамі, пакуль беларуска* моладзь успрыманне нацыянальнай прозы праходзіць паслядоўна ў фазы: непрыманне беларускага слова, пераасэнсаванне яго, пераклад на рускую мову, такія чынам адбываюцца шматпланавы псіхалагічны працэс. І усё ж, вынікі аналізу чытання здавальняючыя. Наогул трэба адзначыць, што дыяпазон тэматыкі зацікаўленасці вучняў 9-11 класаў вялікі. За мінулы перыяд 1992 года к творам беларускіх пісьменнікаў звярчаліся 96% вучняў. З 500 рэспандэнтаў за даследаваным перыяд к творам беларускіх пісьменнікаў звярталіся 34% - 5 і болей разоў, 22% - 4 разы, 31% - 3 разы. Невялікі працэнт (13%) складаюць чытачы, якія звярочваюцца да беларускай літаратуры 1-2 разы.

Часцей за ўсё чытацкую цікавасць выклікаюць творы А.Адамовіча, А.Рычкова, Я.Грыля, Э.Быкава, Ф.Багушэвіча, Р.Барадуліна, Л.Дайнекі, М.Брылявіча, А.Дука, В.Ігатавай, Н.Гілевіча, К.Крыжановіча, А.Міхаленка, У.Курганова, Я.Коласа, Я.Купалы, М.Лінькова, І.Ільіна, І.Шчыгірэва, Я.Фарнага, І.Шамякіна.

Змены, якія адбыліся ў сучасным грамадстве аказваюць уплыў і на патрабаванні чытачоў. У апошні час значнае месца ў чытанні вучняў 9-11 класаў занялі кнігі аб гісторыі мінулага (42%). У выніку знаёмства з творамі лепшых беларускіх пісьменнікаў у гэтым напрамку падрастаючае пакаленне вучыцца не толькі правільна ацэньваць канкрэтныя творы, але і бачыць іх у кантэксце гістарычнага развіцця культуры свайго народа і чалавечтва. Творы У.Караткевіча "Паром на бурай рацэ", "Кніганомы", "Цыганскі кароль", "Свая легенда", "Ладззя Роопачы" (са зб. "З вякоў мінулага"), "Званы Віцебска", "Млын на сініх Вірах", "Маці урагану" (са зб. "Старыя беларускія хронікі"), "Хрыстос прызямліўся ў Гародні", І.Шамякіна "Петраград-Брэст", А.Мальдзіса "Восень пасярод вяню", В.Іпатавай "За морем Хвалыножкі", У.Якімовіча "Кастусь Каліноўскі", А.Лойка "Францюз Скарына, або Сонца Маладзёковае" з'яўляюцца выданнямі, якія найбольш запатрабаваныя. Стаў папулярным сярод моладзі і штогоднік "Бацькаўшчына", які з 1990 г. выдаецца выдавецтвам "Княцтва" з мэтай прываждзеньня нашай моладзі да гістарычнага жанру.

Значнае месца ў чытацкіх запатрабаваннях моладзі займаюць кнігі аб Вялікай Айчыннай вайне (34%). Кнігі аб вялікім подзвігу народу маюцца ў аб'ектах горада ў вялікай колькасці. Іх рэкамендуюць настаўнікі да пазакласнага чытання. Сярод усеўразнастайнасці кніг аб Вялікай Айчыннай вайне вучні 9-11 класаў аддаюць перавагу тым, якія маюць востры, захапляючы сюжэт. Папулярнымі аўтарамі яны лічаць В.Быкава "Альпійская балада", "У тумане", "Мертвымі не баліць", А.Асіпенка "Вогненны азімут", "Жыта", К.Каліна "Крылаты конь", Савіцкі А. "Обаль", "Намерці заўсёды паспешь", А.Ставер "Над канвоем", І.Чыгрынаў "Ішоў на вайну чалавек", І.Шамякін "Ахвяры", "Зеніт".

На-ранейшаму чытачы цікавіліся кнігамі, якія прысвечаны маральна-філасофскай праблематыцы (17%). Чытаюць такія творы, як "Халодная птушка", "Палляванне на апошняча жураўля" А.Лука, "Наруш", "Хроніка дзедтаўскага саду" В.Казько, "Сачыненне на вольную тэму", "Раданіца" А.Кудраўца, "Нявестка" А.Кулакоўскага, "Меціжы" І.Пташнікава.

Адной з любімых застаецца прыгодніцкая літаратура (26%). Папулярнасць прыгодніцкай кнігі не патрабуе абгрунтавання. Інтарэс да вострасюжэтай літаратуры заўсёды быў асабліва высокім.

ліваасцю падростаючага пакалення. Таму так часта можна было ўбачыць у фармулярах запісы твораў У.Караткевіча, М.Лынькова, П. Місько, В.Сачанкі, У.Шыцкіа і інш., а таксама пераклады замежных пісьменнікаў.

Шматліка папулярнасць дэтэктыва, навуковай фантастыкі, якія блізкія да прыгодніцкай літаратуры (27%). Кнігі Я.Баршчэўскага, В.Гігевіча, А.Лука карыстаюцца запытаннем гэтай катэгорыі чытачоў.

Зварот да класікі на жаль больш звязан са школьнымі праграмамі. У агульным, чытанне твораў класікаў беларускай літаратуры не выходзіць за рамкі вучэбных праграм.

Даволі значнае месца у чытанні вучняў 9-11 класаў займае паэзія (41%). Вучні цікавяцца як ужо славымі, так і маладымі паэтамі. Вось асноўны круг аўтараў, якіх чытаць: Ф.Багушэвіч, Р.Барадулін, В.Вітка, Н.Гілевіч, А.Грачанікаў, Ц.Гартны, С.Грахоўскі, Л.Дайнека, С.Законнікаў, А.Звонак, Н.Лужанін, М.Мятліцкі, П.Панчанка, А.Пысін, М.Танк, Н.Шклярава і шэраг іншых. Не аднойчы можна было ўбачыць у фармулярах чытачоў і штогоднік "Дзень паэзіі".

У апошні час моладзь больш стала звяртаць увагу і да беларускай сатыры (15%). Найбольшую цікавасць выклікаць кнігі - "Мінона" А.Лойкі, "Камар на метацыкле" М.Чарнаўскага, "Розум у партфелі" В.Маеўскага, "Азбука любові" П.Макаля, "Абдзеньня лавай" П.Шыбута, "Немеладзчыя мелодыі" Г.Юрчанка, "Знаемныя незнаемцы" М.Баскіна.

Цалкам, падводзячы вынікі аналізу чытацкіх фармуляраў і гутарак з названай катэгорыяй чытачоў, можна зрабіць выснову, што сёння назіраецца павышэнне запытаў на кнігі мастацкай літаратуры на беларускай мове. Больш паловы (54%) аддаць перавагу чытанню кніг на нацыянальнай мове. Асабліва гэта датычыць кніг беларускіх пісьменнікаў. Улічваючы, што толькі з 1990 г. беларуская мова стала дзяржаўнай, на наш погляд, паказчыкі аналізу чытання абнадзёбваюць і сведчаць аб яго адрэджэнні.

Але не увесь фонд беларускай мастацкай літаратуры выкарыстоўваецца актыўна. Улік чытацкага попыту скарыстання фонда ва ўмовах адкрытага доступу паказвае, што толькі к 65% кніг звярталіся чытачы за апошнія тры гады. К большасці кніг назіраецца аднаразовае звяртанне. Таму можна зрабіць вынік, што выбар бо-

льшасці кніг ажыццяўляецца выпадкова, без устойлівай зацікаўленасці.

Выбарчае вывучэнне выкарыстання твораў беларускіх пісьменнікаў, выдазеных на беларускай мове сведчыць аб слабай зацікаўленасці да твораў некаторых сучасных пісьменнікаў. Вось толькі некалькі прыкладаў:

Аўтар, назва твора, выхадныя звесткі	Колькасць наз. на паліцах адкрытага доступу да фонду	Колькі разоў выдаваўся твор на працягу года:			
		1989	1990	1991	1992
Капыловіч М. Чужы сваяк: Аповесці і апавяданні. - Мн.: Маст.літ., 1987. - 189 с.: іл.	3	-	-	1	-
Капусцін А. Гудок далёкага поезда: Аповесці, апавяданні. - Мн.: Маст.літ., 1986. - 34 іл.	2	-	-	-	-
Паслядовіч М. З табору побач: Апавяданні. - Мн.: Маст.літ., 1984. - 318 с.: іл.	2	1	-	-	-

Аўтары не прэтэндуюць на рэпрэзентатыўнасць вынікаў даследавання, але каб яго вынікі былі больш дасканалымі, мы паспрабавалі даць адказ на такія пытанні, як што ж сёння маюць бібліятэкі Мінскай ЦБС у галіне беларускамоўнай літаратуры?, што яны сёння могуць прапанаваць ~~к~~ажнаму чытачу?

Выбарная праверка наяўнасці ў фондзе твораў асобных аўтараў паказала наступную карціну:

Аўтар	Колькасць назваў па ЦБС	Колькасць экз. па ЦБС	У тым ліку:				
			ЦБ	№ 1	№ 7	№ 19	№ 20
1	2	3	4	5	6	7	8
Агняцвет Э.	12	101	18	5	6	44	2
Асіпенка А.	9	491	54	9	4	8	9
Аурамчык А.	9	231	29	18	13	9	7
Багушэвіч Я.	6	257	58	19	13	4	10
Бачыла А.	13	283	50	20	6	9	5

	1	2	3	4	5	6	7	8
Броўка П.	17	964	109	49	21	20	13	
Да нека Л.	11	281	33	12	13	9	7	
Законнікаў С.	7	71	16	5	6	2	5	
Звонак А.	8	148	20	6	4	4	3	
Загорская Н.	1	10	2	1	-	1	-	
Зуенак В.	15	239	37	12	7	9	7	
Дайлда В.	5	36	5	1	-	1	3	
Далідовіч Г.	8	132	12	6	8	7	26	
Ермаловіч М.	2	92	21	5	5	13	12	
Караткевіч У.	12	1340	180	67	82	45	66	
Карпюк А.	10	289	31	11	13	10	13	
Крапіва К.	11	933	117	63	37	19	23	

Як сведчаць дадзеныя тэблiцы, класiкi беларускай лiтаратуры П.Броўка, К.Крапіва, У.Караткевіч добра прадстаўлены i па эк-земплярнасцi, i па назвах як у ЦЭС палкам, так i па фiлiялах аi-стэмы. Такiя ж аўтары як Звонак В., Законнікаў С., Загорская Н. i iнш. маюцца у аблiягках у недастатковай колькасцi, хаця з-пыт на iх есць. Асобна трэба адзначыць недастатковую колькасць твораў пiсьменнікаў-гiсторыкаў Ермаловiча М., Арлова У. i iнш.

Як адзначалася вышэй, чытанне вучняў старэйшых класаў, у асноўным, звязана з лiтаратурай, якая прапануецца настаўнікамі лiцэяў, гiмназiй i агульнаадукацыйных школ рэспублiкi Беларусь у сувязнасцi з iснуючымi праграмамі.

Аднак, на сёняшнi дзень маюцца некалькi варыянтаў такiх праграм. Плануецца з 1993/94 навуч.года ва ўсiх установах, якiя прылучаны да агульнаадукацыйных, увесцi у дзеянне праграму(7), якая распрацавана навукова-даследчым iнстытутам адукацыi. Новай асаблівасцю праграмы з'яўляецца яе скiраванасць на вывучэнне беларускай лiтаратуры у кантэксце сусветнай. Адаабленае вывучэнне беларускай лiтаратуры ад замежнай вельмі шкодзiла прадмету, звужала яго магчымасцi у пазнаннi асаблівасцей i заканамернасцей развiцця лiтаратуры, прынiжала аўтарытэт роднай лiтаратуры. Таму новая праграма пабудавана з улікам ранейшага вопыту выкладання лiтаратуры у школе, вопыту замежнай школы i новых запатрабаванняў жыцця на этапе нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусi.

Аналіз врахуємь вказаву, што значна пашырўся круг твораў Беларускай пісьменнікаў і паэтаў, якія будуць рэкамендаваны для пазакласнага чытання: "Баборасяны" А.Лулакоўскага, "Партызаны" А.Адамовіча, "Піжычкі" А.Сімавіча, "Масанхолія", "У чым яго круда", "Ва Імпэрыялістычнай часе" М.Гарэцкага, "Неруш" В.Казько, "Сучасны калібры" А.Гарэцкага, вершы А.Звонака, М.Дужаніна, П.Макаля, С.Завонішана, А.Рыбанова, І.Чуенка, Я.Скіпакова, Д.Бічэль-Загнетавай і тэрагу іншых.

Ужо з наступнага году публічным бібліятэкам рэспублікі павінны будуць здавацца для дэсланаванай групы чытачоў на такія творы, як "Дэкадад" Бэацэма, "Тарціф" Мальера, "Зауст" Гете, "Чароўчанка і чароднік" Байтэка, "Кала Бруньян" Р.Ралана, "Пігмаліён" Б.Шоу, "Фірмідань" Э.Золя, "Сіняя птушка" М.Мэтрлінк і тэрагу іншых.

Як адзначаецца ў "Сістэмнай рэзюмэ бібліятэчнай справы у Рэспубліцы Беларусь" у большасці бібліятэк адсутнічае ад 60 да 70% патрэбнай літаратуры, рэкамендаванай для пазакласнага чытання, маюцца звышні аб'ёматлікіх адмоваў чытачам на мастацкую літаратуру празвага пошту" (4).

Беларускамоўная мастацкая літаратура у выданні кніжнай прадукцыі займь значнае месца: у 1989 г. было надрукавана 204 назвы, у 1990 г. - 177, у 1991 г. - 157. За 1992 год было выдалена на беларускай мове 172 назвы твораў, у тым ліку 55 выданьняў - дзіцячай літаратуры. За апошні год з'явіліся зборні твораў такіх пісьменнікаў, як В.Бікаў, П.Броўка, К.Ворны, А.Шамякін. Да 100-годдзя з дня нараджэньня Максіма Багдановіча вышаў з друку поўны збор твораў у 3-х тамах. Выйшлі асобныя творы І.Малежа, У.Арлова, І.Навуменкі, тэрагу іншых беларускіх пісьменнікаў. Знаменаджнае момэнт лічыць перавядзена кнігі Максіма Гарэцкага "Гісторыя Беларускай літаратуры", прэзентацыя якой адбылася 4 летага у Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь.

Калі зьвішча на жанраў мастацкай літаратуры, то можна прывесці наступныя даныя: на беларускай мове за 1992 год выдана 90 празаічных твораў, 62 - вэстчыных, 5 - на драматычнай, 8 фальклорных, 1 - на мастацкай і блізкаскага, 10 збораў твораў розных жанраў.

З улікам уважэньня новай прадукцыі на беларускай літарату-

Для вучняў У-ХІ класаў патрабуе дасканалага аналізу выдання беларускай літаратуры. Калі - 1989 годзе колькасць перакладной літаратуры складала 34 назвы, то ў 1992 годзе яна складала толькі 24. Гэтага вельмі недастаткова! Таму неўладарожна запыта публічных бібліятэк рэспублікі Беларусь праводзіць аўдыялектаванне бібліятэк з улікам зместу школьных праграм і колькасці чытачоў - вучняў старэйшых класаў, якія каардыруюць фонды бібліятэчнай сістэмы горада. Выдавецтвам таксама варта ўдзяліць патрабаванні навучальных устаноў пры складанні імяў выданняў.

1. Аб беларускай мове ў дзяржаўных справах інфармацыі Рэспублікі Беларусь: Паст. Прэзідэнта Вярх. Савета РБ ад 10 лютага 1991 г. // ДІМ, 1992, 6 сак. - С. 2.
2. Аб культуры ў Беларускай ССР: Закон БССР. Прыняты 4 чэрвеня 1991г. // Ведымаст. Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, 1991, № 20. - С. 12-27.
3. Аб мовах у Беларускай ССР: Закон БССР. Прыняты 26 студзеня 1990 г. // Збор. законаў Беларускай ССР, указав. Прэзідэнта Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, пастаноў Савета Міністраў Беларускай ССР. - 1990, № 4. - С. 39-47.
4. Канцэпцыя развіцця бібліятэчнай справы ў РБ: Зацв. Міністэрствам культуры РБ 26 сак. 1992 г. - Мн., 1992. - 27 а.
5. Справаздача Мінскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы за 1991 год.
6. Справаздача Мінскай ЦБС за 1992 год.
7. Праграмы па беларускай літаратуры для У-ХІ класаў / Беларуская даслэд. ін-т адукцыйн. - Мн., 1992.